

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

БАЛЮК Г. І.,

доктор юридичних наук, член-кореспондент Національної академії правових наук України, професор кафедри екологічного права
(Навчально-науковий інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка)

ВЛАСЕНКО Ю. Л.,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри екологічного права
(Навчально-науковий інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка)

УДК 349.6

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.5.1.18>

ПРАВО І ЕКОЛОГІЧНИЙ КОНФЛІКТ: ПОНЯТТЯ, КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА

У статті досліджується сутність екологічних та еколого-правових конфліктів як специфічного соціально-правового феномена. Встановлено, що екологічні конфлікти є закономірним результатом взаємодії суспільства і природи, зумовлені суперечністю між економічними інтересами та екологічними потребами. Розглянуто класифікацію екологічних конфліктів за рівнями прояву – локальні, регіональні, міжнародні. Виявлено, що їх динаміка безпосередньо пов'язана з використанням природних ресурсів, власністю на них та розподілом екологічних благ. Проаналізовано об'єкт і предмет екологічного конфлікту, визначено їх ключові відмінності та специфіку.

В статті аналізується соціальна природа еколого-правового конфлікту, яка відображає боротьбу суспільних інтересів у сфері взаємодії з довкіллям. Доведено, що ефективне врегулювання можливе лише за умови комплексного підходу, що поєднує правові, інституційні, економічні та міжнародні механізми. Показано, що можливості права у вирішенні екологічних конфліктів мають подвійний характер: воно виступає як засіб попередження конфліктів та як інструмент їх врегулювання. Встановлено, що правові механізми не завжди є достатніми, оскільки підґрунтя конфліктів часто криється в економічних суперечностях.

Окрему увагу приділено міжнародному виміру екологічних конфліктів та їхньому зв'язку з глобальними проблемами сучасності – зміною клімату, забрудненням довкілля, раціональним використанням природних ресурсів. Виявлено, що врегулювання таких конфліктів можливе за умови дотримання балансу приватних і публічних інтересів, пріоритету прав людини та принципів сталого розвитку. Підкреслено необхідність застосування альтернативних і консенсусних форм вирішення спорів, а також посилення ролі громадянського суспільства у контролі за прийняттям екологічно значущих рішень.

Зроблено висновок, що екологічний конфлікт є невід’ємною характеристикою сучасних суспільних відносин, а його дослідження та врегулювання набувають особливого значення для збереження довкілля і забезпечення екологічної безпеки. Новизна роботи полягає у комплексному аналізі понять, ознак, класифікації та особливостей екологічних конфліктів, що створює підґрунтя для подальшого розвитку правових механізмів у цій сфері.

Ключові слова: екологічний конфлікт, еколого-правовий конфлікт, соціально-правовий феномен, природні ресурси, правове регулювання, сталий розвиток, екологічна безпека.

Baliuk G. I., Vlasenko Yu. L. Law and environmental conflict: concept, classification and characteristics

The article examines the essence of environmental and environmental-legal conflicts as a specific socio-legal phenomenon. It is established that environmental conflicts are a natural result of the interaction between society and nature, arising from contradictions between economic interests and environmental needs. The classification of environmental conflicts by levels of manifestation—local, regional, and international—is considered. It is revealed that their dynamics are directly linked to the use of natural resources, ownership, and the distribution of environmental benefits. The object and subject of environmental conflict are analyzed, and their key differences and specific features are identified.

The social nature of environmental-legal conflict, which reflects the struggle of public interests in the sphere of human–environment interaction, is analyzed. It is proved that effective settlement is possible only through a comprehensive approach combining legal, institutional, economic, and international mechanisms. It is shown that the legal framework has a dual role: it functions both as a tool for conflict prevention and as an instrument for conflict resolution. It is determined that legal means are not always sufficient, as the root causes of conflicts often lie in economic contradictions.

Particular attention is paid to the international dimension of environmental conflicts and their connection with global challenges such as climate change, environmental pollution, and the rational use of natural resources. It is established that resolving such conflicts requires maintaining a balance between private and public interests, ensuring the priority of human rights, and adhering to the principles of sustainable development. The necessity of applying alternative and consensus-based dispute resolution mechanisms, as well as strengthening the role of civil society in monitoring environmentally significant decisions, is emphasized.

It is concluded that environmental conflict is an integral characteristic of modern social relations, and its study and regulation are crucial for environmental protection and ecological security. The novelty of the study lies in the comprehensive analysis of the concept, features, classification, and characteristics of environmental conflicts, which provides a basis for further development of legal mechanisms in this field.

Key words: environmental conflict, environmental-legal conflict, socio-legal phenomenon, natural resources, legal regulation, sustainable development, ecological security.

Вступ. Проблематика екологічних конфліктів посідає особливе місце серед соціально-правових явищ, оскільки поєднує в собі як правові, так і економічні, соціальні та міжнародні чинники. В умовах зростання антропогенного навантаження на довкілля, загострення глобальних екологічних викликів та посилення конкуренції за природні ресурси виникає потреба у глибокому науковому осмисленні сутності, класифікації та особливостей таких конфліктів. У науковій літературі вже накопичено значний досвід дослідження загальних

питань конфліктології та соціальних конфліктів, проте проблемам екологічних і, зокрема, еколого-правових конфліктів, приділено недостатньо уваги. Окремі аспекти висвітлювалися у працях З. В. Яремак [8; 9; 10; 11], Н. Р. Кобецької [3], М. М. Петрушенка [5], С. В. Бобровник [1; 2] та інших учених, проте комплексний підхід до визначення поняття, ознак та класифікаційних характеристик екологічних конфліктів досі залишається відкритим завданням. Саме ці прогалини у науковій площині визначають актуальність теми та зумовлюють потребу її ґрунтовного аналізу.

Постановка завдання. Метою статті є формулювання цілісного уявлення про екологічний конфлікт як соціально-правове явище. Для досягнення цієї мети необхідно: визначити сутність і характерні ознаки екологічного конфлікту; проаналізувати існуючі наукові підходи до його класифікації; з'ясувати роль права у врегулюванні та запобіганні екологічних конфліктів; окреслити основні проблеми та перспективи вдосконалення правового регулювання у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Екологічні конфлікти – один із найбільш поширених різновидів або груп соціальних конфліктів, які виникають практично протягом всієї історії існування людства. Екологічні конфлікти породжені самою взаємодією суспільства і природи, відображають умови процесів життя людей, існуючих в природних умовах, специфіку екологічних правовідносин. В роботах по конфліктології тривають дискусії про існування корисних конфліктів. Імовірно, необхідно більш чітко розрізняти такі оцінки конфліктів як нормальність, об'ємність і корисність, а також уточнювати поняття корисності. Екологічний конфлікт є об'єктивним явищем і не обов'язково негативним.

На думку фахівців, людство живе в боргу у природи, так як рівень споживання природних ресурсів перевищує здатність природи до їх поповнення, відновлення чи відтворення. Власне кажучи, не стільки теоретичний аналіз, скільки дані екологічного моніторингу показують, що фактично кожне масштабне рішення в сфері взаємодії з природою є початком конфлікту або спробою його врегулювати, так як пов'язано з вибором між реально непримиренними або погано примиреними альтернативами.

Еколого-правові конфлікти є складним соціально-правовим феноменом, що поєднує юридичні, економічні, соціальні та міжнародні аспекти. Як зазначає Яремак, «детермінанти еколого-правових конфліктів включають не лише правові норми, а й економічні інтереси, соціальні потреби та міжнародні зобов'язання» [8, с. 112]. Їх ефективне вирішення можливе лише за умови комплексного підходу, який передбачає поєднання правових механізмів із інституційними, економічними та міжнародними інструментами. При цьому в умовах глобальних викликів міжнародні економічні відносини впливають на формування стратегії та тактики дій суб'єктів [6, с. 47].

Згідно з дослідженням, ефективне врегулювання еколого-правових конфліктів можливе лише за умови комплексного підходу [11, с. 86]. У свою чергу, Садова наголошує, що розробка та впровадження механізмів врегулювання таких конфліктів має включати не тільки правові, але й інституційні та економічні інструменти [7, с. 135]. Також деякі дослідники також підкреслюють, що еколого-правові конфлікти є відображенням колізії інтересів держави, суспільства та бізнесу [3, с. 214]. Важливо враховувати і те, що екологічний конфлікт завжди має багаторівневий характер і потребує системного аналізу Сабадаш [6, с. 48].

Взаємовідносини між людиною і довкіллям носять досить складний внутрішньо суперечливий та нерозривно взаємозалежний характер, позитивність якого для обох сторін можлива лише на основі узгодження законів розвитку природи і суспільства. Використання природних ресурсів і пов'язані з ним відповідні навантаження на навколишнє природне середовище – це та сфера людської діяльності, яка визначає широке коло соціальних економічних та екологічних проблем. Особливо актуальними вони є сьогодні, оскільки раціональне природокористування і збереження довкілля – ті важливі чинники, що в умовах вичерпання ресурсів і погіршення екологічного стану навколишнього природного середовища можуть сприяти запобіганню подальшої деградації середовища проживання людини, динамічному розвитку економіки і задоволенню соціальних потреб.

В основу взаємодії людини і природи покладено реалізацію потреб і інтересів, які за своєю суттю мають протилежний за змістом характер: задоволення економічних інтересів та потреб природокористувачів, що визначають специфіку використання природних ресурсів, розміщення виробництв, розвиток інфраструктури тощо, з іншої, – екологічних, спрямованих на забезпечення цілісності екосистеми, її охорони та відтворення природних ресурсів, і покладають на всіх суб'єктів природокористування додаткові обов'язки стосовно охорони, захисту і забезпечення екологічної безпеки. Таким чином, в основу взаємодії людини і природи закладена конфліктність інтересів, насамперед, економічних та екологічних, підставою виникнення яких є різновекторність інтересів суб'єктів екологічних відносин. Як зазначається у статті «врегулювання еколого-правових конфліктів можливе лише за умов дотримання балансу інтересів, пріоритету прав людини та публічного інтересу» [9, с. 55–62]. Важливо також враховувати інституційні принципи узгодження інтересів.

Можливості чинного права в сфері вирішення екологічних конфліктів достатньо широке. Їх застосування обумовлюється ступенем розвитку правового регулювання принципової націленості на попередження і вирішення різного роду конфліктів. Як зазначає З. В. Яремак, право в сфері екологічних відносин має подвійний характер – воно одночасно виступає інструментом упередження конфлікту і засобом його врегулювання [8, с. 112]. Не дивлячись на дискусії стосовно сутності права, в сфері відношення права і закону все ж безспірним залишається той факт, що право спрямоване на впорядкування суспільних відносин досягнення стабільності і передбачуваності діяльності людей. Соціальна природа еколого-правового конфлікту, за словами Яремак З., полягає в тому, що він відображає боротьбу суспільних інтересів у сфері взаємодії з довкіллям, які завжди мають конфліктний потенціал [10, с. 79].

Можливості екологічного права в сфері екологічної конфліктності визначаються впорядкованим впливом, стабілізуючим потенціалом. Як зазначає Н. Кобецька, система екологічного права України перебуває в процесі трансформації, що зумовлює зростання кількості конфліктних ситуацій [3, с. 212].

Разом з тим, можливості права у вирішенні екологічних конфліктів в принципі обмежені. На думку М. М. Петрушенка, екологічний конфлікт не завжди може бути вирішений виключно правовими інструментами, адже його основа часто криється в економічних суперечностях [5, с. 19]. Це може бути викликано тим, що сторони конфлікту протиставляють себе праву і правові приписи не спрацьовують: позиції сторін не кваліфікуються на основі правових норм, тобто є юридично нейтральними, не визначаються правом і процедури вирішення конфліктів.

З точки зору співвідносності права і екологічних конфліктів, на нашу думку, слід розглядати два основних напрямки:

1. Використання загальних інститутів права в сфері дії, вирішення подолання конфліктів; 2. подальший розвиток спеціальних правових приписів розрахованих на вирішення екологічних конфліктів які виникають. Як підкреслюють дослідники Національного інституту стратегічних досліджень, сучасні еколого-ресурсні проблеми в Україні формують високий рівень конфліктного потенціалу, що вимагає посилення ролі держави та громадянського суспільства у його врегулюванні» [4]. На нашу думку, екологічний конфлікт можна визначити як тип юридично значимої поведінки у сфері еколого правового регулювання, яка виражається у протистоянні за існуючі цінності, зокрема, матеріальні блага, умови існування, статус, владу та інші. При цьому серед основних ознак екологічного конфлікту можна визначити, наприклад: 1. Конфлікт виникає із спричинення яким небуть суб'єктом шкоди навколишньому природному середовищу; 2. сторони конфлікту вступають у правовідносини; 3. головні етапи конфлікту регламентуються процесуально-правовими нормами; 4. остаточно вирішення екологічного конфлікту здійснюють уповноважені органи держави шляхом прийняття владного рішення.

Вважаємо за необхідне звернути увагу на те, що розглядаючи екологічний конфлікт, необхідно звернути увагу на його соціальні складові, а саме: соціальність екологічних

конфліктів, їх суспільна природа та значимість; іманентність (внутрішня приналежність) суспільству.

Зазначені характеристики повною мірою відображають суть екологічного конфлікту як одного із різновидів соціально правових конфліктів. Однак визначення ідентифікуючих ознак екологічного конфлікту повинно, з одного боку, – спиратися на загальні поняття про конфлікт як соціальне явище, та існуючі загальні ознаки юридичного, з іншого, – відображати саме екологічний його аспект, екологічну складову, яка дає змогу виокремити екологічний конфлікт як самостійну категорію, що може характеризувати певний стан взаємовідносин у системі «суспільство-природа».

Такими ідентифікуючими ознаками є екологічний предмет і об'єкт. Об'єкт конфлікту – це те, на що спрямована протидія суб'єкта. При цьому в юридичній літературі пропонується виділяти потенційний об'єкт правового конфлікту – суспільні відносини, які є нормативно врегульованими, на які спрямовані протидії, та реальний об'єкт – цінності, ресурси, статус, влада, а також дії/ результати дії, на які спрямовані протидії, які спричинені взаємодією суспільства і природи.

Об'єкт конфлікту важко відрізнити від його предмета, під яким розуміється об'єктивно існуюча чи реальна проблема, що лежить в основі конфлікту; це те протиріччя, через яке сторони вступають у протидію. Відповідно об'єктом екологічного конфлікту є природний ресурс чи екологічна цінність, що через певні обставини знаходиться на перетині інтересів різних соціальних та економічних суб'єктів, які прагнуть до володіння та контролю над ними, а його предметом – проблеми володіння над природним ресурсом або контролю над ними, що може принести певні вигоди одному чи декільком суб'єктам.

Таким чином, еколого-правові конфлікти є складним соціально-правовим феноменом, що поєднує юридичні, економічні, соціальні та міжнародні аспекти. Як зазначає Яремак З., детермінанти еколого-правових конфліктів включають не лише правові норми, а й економічні інтереси, соціальні потреби та міжнародні зобов'язання [8, с. 112]. Їх ефективне вирішення можливе лише за умови комплексного підходу, який передбачає поєднання правових механізмів із інституційними, економічними та міжнародними інструментами [11, с. 89; 7, с. 136].

Ще однією характерною ознакою еколого правового конфлікту є спір суб'єктів про право тієї чи іншої сторони врегульованими екологічними нормами права, на дії позитивного характеру, або спір про підстави притягнення до юридичної відповідальності за вчинення однією із сторін екологічного конфлікту правопорушення. Іншою особливістю такого конфлікту можна назвати юридичні наслідки, такі як шкода навколишньому середовищу, а також у зв'язку з цим виникнення чи припинення у сторін юридичних прав, юридичних обов'язків, зміна їх за змістом, а також чіткість форм та процедур в регулюванні екологічних конфліктів. При цьому в умовах глобальних викликів міжнародні економічні та екологічні відносини впливають на формування стратегії та тактики дій суб'єктів [6, с. 47].

Окрім того, особливими є причини виникнення екологічних конфліктів, динаміка їх розвитку, порядок вирішення. Здебільшого екологічні конфлікти виникають у сфері використання природних ресурсів. Зокрема, основою усіх природноресурсних екологічних конфліктів є безпосереднє право власності на природний ресурс. На нашу думку, тут доцільно згадати про досить актуальну проблему для багатьох економік – проблему «ресурсного прокляття», суть якого полягає в тому, що: значні обсяги природних ресурсів, зокрема, нафти, газу, лісу, мінералів можуть бути згубними для національної економіки і слугувати причиною економічного спаду, а в іншому випадку, – навіть, соціально економічного занепаду. Окрім того, в багатьох економіках, основи економічного зростання яких є саме природні ресурси, спостерігаються негативні соціально економічні процеси: згортання ринкових та демократичних інститутів з одночасним поширенням авторитарних тенденцій в економічному і громадському житті. Тобто, для сильних економік і громадянських суспільств ресурси є економічним благом та інструментом забезпечення стабільного соціально економічного зростання. Для інших, економічно слабких, соціально та політично не стабільних – природні

ресурси спричиняють серйозні внутрішні та міжнародні конфлікти, в тому числі збройні сутички та довготривалі протистояння. Отже, основне економічне протиріччя, яке лежить в основі екологічних конфліктів, зокрема, природно ресурсних, може бути сформульоване наступним чином: глобальна війна за найдорожчий у світі на сьогодні ресурс – природний ведеться найдешевшим фінансово-економічним ресурсом – грошима.

Зазначимо також, що найбільш розповсюдженими видами екологічних конфліктів з використанням природних ресурсів є:

1. Конфлікти через забруднення атмосфери. Чи не найбільше конфліктів виникає внаслідок потрапляння через кордон держав забрудненої атмосфери. Такі конфлікти найчастіше відбуваються в Європі та Північній Америці. Винуватцями забруднення атмосфери багатьох країн Європи є Великобританія та Німеччина.

Кислотні дощі – теж одна з причин конфліктних ситуацій держав в Європі. У Швеції ознаки сильного підкислення виявлено в 25 тис. озер, внаслідок чого була отруєна риба. За оцінками спеціалістів Швеції, 90% забруднюючих речовин, які випадають з атмосфери, надходять із-за кордону.

Великобританія, одна з головних забруднюючих країн, щороку викидає в повітря 3,5 млн. тон оксиду сірки, приблизно 1 млн. тон якого «експортується» в Ісландію, Швецію, Данію, Фінляндію, Норвегію. У Північній Америці основним винуватцем забруднення атмосферного повітря є США. Мабуть, найбільше повітряних забруднень надходить до Канади і Мексики.

Величезною катастрофою з екологічними наслідками була аварія на Чорнобильській АЕС (1986 рік). Радіоактивні хмари за короткий час розповсюдились на тисячі кілометрів від місця аварії. В північній Швеції після катастрофи спостерігалось багаторазове підвищення радіоактивності м'яса деяких тварин.

2. Конфлікти через забруднення морських вод. Такі конфлікти виникають часто останнім часом. Найчастіше забруднюючою речовиною є нафта. Її плями швидко мігрують і відчутно порушують морські екосистеми. Екологічні конфлікти в морі виникають і внаслідок воєнних дій. Воєнні операції між Іраком та Іраном у Перській затоці в 1993 році призвели до руйнування нафтових свердловин. Утворилася велика нафтова пляма, яка досягла узбережжя ряду держав: Кувейту, Саудівської Аравії, Арабських Еміратів. Забруднення призвело до забруднення риби, птахів, дельфінів, черепах тощо.

Міжнародні конфлікти виникають також через забруднення озер та річок. Чимало держав забруднюють не тільки свої, але й водойми сусідів. Так, головним винуватцем отруєння Великих Північноамериканських озер є промислові підприємства Канади і США.

При екологічних конфліктах часто важко знайти винуватця. Стратегія боротьби з глобальними забрудненнями навколишнього середовища включає: по-перше, збір інформації про забруднення, по-друге, вивчення наслідків забруднення, по-третє, вжиття заходів по нейтралізації або усуненню джерела забруднення.

Такі екологічні конфлікти можуть проявлятися на різних рівнях: 1. локальні: дані екологічні конфлікти виникають, як правило, на обмеженій території. Прикладом таких можуть слугувати численні, так звані «смітєві конфлікти», які в Україні є найбільш поширеними і перманентними (за територію – від районів великих мегаполісів до невеликих селищ); 2. регіональні екологічні конфлікти: забруднення довкілля внаслідок економічної діяльності суб'єктів господарювання є найбільш суттєвою регіональною проблемою. Прикладом регіонального такого конфлікту стала техногенна катастрофа в Бузькому районі Львівщині, коли на залізничному перегоні Красне – Ожидів зійшли з колії та перекинулися 15 цистерн товарного потягу з жовтим фосфором; 3. міжнародні екологічні конфлікти: такі конфлікти набули поширення після закінчення «холодної війни», коли через суттєве розширення ризиків і лібералізацію торгово економічних відносин між суб'єктами ринку загострилася боротьба за володіння природними ресурсами. Міжнародні екологічні конфлікти виникають з приводу проблем, які стосуються еколого економічних інтересів держав. Зарубіжні дослідники підкреслюють, що екологічні конфлікти мають виразний міжнародний вимір.

На території України такою сталася екологічна катастрофа в Керченській протоці Чорного моря, коли через шторм в протоці зазнало пошкоджень 15 суден. Катастрофічними для екології моря і прибережних територій став вилив в море близько 1,2 тис. тон мазуту з танкера, який розламався навпіл. Окрім того, через шторм затонуло також 4 судна, які перевозили приблизно 2 тис. тон сірки.

Екологічні наслідки аварії не примусили довго чекати – впродовж наступних після аварії днів спостерігалася масова загибель птахів та риби в Керченській протоці. За неофіційною інформацією місцевих екологів загинуло близько 30 тис. птахів.

На території України спостерігалися також потенційно небезпечні ситуації: 1. українсько-білоруський конфлікт інтересів пов'язаний з розробкою крейдового родовища Хотиславське; 2. загроза забруднення вод річки Дністер, яка є головним джерелом питного та господарського постачання Румунії та Молдови, внаслідок просочування або катастрофічного викиду токсичних розсолів Калицького солерудника в річки Лимниця та Сівка та подальшого забруднення річки Дністер; 3. деградація української частини дельти Дунаю внаслідок незбалансованої господарської діяльності на території Румунії та загроза забруднення поверхневих вод річок Дунаю і Тиси внаслідок діяльності гірничо-збагачувальних та хімічних підприємств на території Румунії; 4. потенційна втрата території держави внаслідок перетворення русел річок – розмив та руйнування берегів на річці Сош та річці Західний Бук на Польському кордоні.

Проаналізувавши ситуацію, яка склалася в сфері екологічних конфліктів, зазначимо, що вирішення такого роду конфліктів, значну роль мають відігравати такі чинники як: демократичні традиції та рівень демократії держави, досягнутий рівень громадянських прав і свобод населення, його культурно освітній рівень, спроможність можливості і бажання громадянських інститутів контролювати державні інститути влади, можливість участі громадськості в обговоренні й прийнятті важливих для суспільства екологічних та економічних рішень. На думку дослідників, альтернативні процедури врегулювання спорів відіграють ключову роль у системі правових форм врегулювання еколого-правових конфліктів [11, с. 57]. Також відзначимо, що консенсусні форми врегулювання конфліктів є перспективним напрямом адаптації міжнародного досвіду.

Звертає на себе увагу і те, що в сфері екологічних конфліктів постає питання щодо гносеологічних труднощів стосовно їх вирішення. Знання людей у сфері взаємодії з природою є не достатніми, а її переоцінка вже не раз призводила до хибних рішень. Так, катастрофічні наслідки мали «експерименти» на Чорнобильській АЕС. Чимало екологічної шкоди завдало будівництво електростанцій на Дніпрі. Відтак, необхідно досить обережно ставитися до можливостей мислення людини, науки, а відповідно і до державного регулювання екологічних конфліктів правовими засобами. Усвідомлення та вирішення екологічних конфліктів повинно ґрунтуватися на розумінні обмеженості можливостей людини та необхідності приділяти постійну увагу екологічним процесам.

Завершуючи, можна стверджувати, що комплексний підхід до вирішення еколого-правових конфліктів є необхідним для забезпечення сталого розвитку та охорони довкілля. В рамках концепції сталого розвитку, для вирішення екологічних конфліктів доцільно максимально розвинути механізм компромісної взаємодії різних суб'єктів екологічних правовідносин з метою гармонізації їх інтересів та подолання наявних й запобігання виникнення нових екологічних конфліктів. Нажаль, реальність сьогодення така, що суспільство змушене жити в умовах існуючих екологічних конфліктів, бути готовим до запобігання, чітко усвідомлювати необхідність їх подолання та бути у змозі їх ефективно розв'язувати.

Висновки

1. Встановлено, що екологічний конфлікт є різновидом соціально-правового конфлікту, детермінованого протиріччями у сфері взаємодії суспільства і природи. Його сутність виявляється у боротьбі економічних та екологічних інтересів, що обумовлює наявність соціальної, правової та екологічної складової.

2. Доведено, що ефективне врегулювання екологічних конфліктів потребує комплексного підходу, який поєднує правові, економічні, інституційні та міжнародні механізми.

3. Запропоновано класифікацію екологічних конфліктів за рівнем поширення (локальні, регіональні, міжнародні) та предметом спору, що дає можливість систематизувати їх прояви та розробити диференційовані засоби врегулювання. Екологічні протиріччя набувають ознак системної кризи сучасної цивілізації. Глобальний характер екологічних протиріч визначається сьогодні такими ключовими проблемами: охорони та використання водних, земельних, лісових та мінеральних ресурсів; збереження біорізноманіття; зміни клімату та забруднення атмосфери; енергетичної й ресурсної безпеки; «екологічної дискримінації». Значний конфліктний потенціал зазначених проблем вже у найближчій перспективі може призвести до виникнення і розвитку не тільки локальних чи регіональних, а й міжнародних екологічних конфліктів – «водних», «земельних», «мінеральних», «продовольчих», «асиміляційних» тощо.

4. Перспективи подальших досліджень убачаються у розробленні спеціальних правових приписів, спрямованих на запобігання та вирішення екологічних конфліктів, а також у вдосконаленні інституційних механізмів забезпечення балансу інтересів держави, суспільства та бізнесу.

5. В умовах практичної реалізації нашою державою принципу сталого розвитку вважається необхідним максимально розвинути механізм взаємодії різних суб'єктів екологічних правовідносин з метою гармонізації їх інтересів і, як наслідок, зменшення можливостей виникнення конфліктних ситуацій у сфері взаємовідносин людини і природи.

Список використаних джерел:

1. Бобровник С. Правовий конфлікт: поняття, ознаки, природа та різновиди. *Загальні проблеми правової науки*. 2011. № 1(64). С. 26–33.
2. Бобровник С. В. Правовий компроміс і правовий конфлікт як ціннісні виміри права. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 109–113.
3. Кобецька Н. Р. Система принципів права охорони довкілля в українській та польській правових доктринах. *Вісник юридичних наук УжНУ*. 2023. № 3. С. 210–218.
4. НІСД. Еколого-ресурсні проблеми та конфліктний потенціал українського суспільства. Аналітична записка. 2019.
5. Петрушенко М. М. Економічний зміст поняття «екологічний конфлікт». *Вісник Сумського державного університету*. 2012. №1. С. 19–25.
6. Сабадаш В. В. Методологічні підходи до детермінації екологічного конфлікту. *Механізм регулювання економіки*. 2006. № 1. С. 44–50.
7. Садова Н. Механізми врегулювання еколого-правових конфліктів. *Вісник юридичних наук УжНУ*. 2022. № 35. С. 133–138.
8. Яремак З. В. Детермінанти еколого-правових конфліктів. Аналітично-порівняльне правознавство. 2023. № 2. С. 110–115.
9. Яремак З. В. Консенсусні форми врегулювання еколого-правових конфліктів: міжнародний досвід та перспективи для України. *Збірник наукових статей*. 2023. С. 55–62.
10. Яремак З. В. Соціальна природа еколого-правового конфлікту. *Прикарпатський юридичний вісник*. №2 (27). 2019. С. 79–82.
11. Яремак З. В. Юридичний механізм врегулювання еколого-правових конфліктів (постановка проблеми). *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2017. Вип. 38. С. 85–90.

Дата першого надходження рукопису до видання: 26.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025

